

ΕΦΗ ΓΑΖΗ

Για το βιβλίο:

Βαγγέλης Καραμανωλάκης / Maria Couroucli / Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης (επιμ.), *Συναντήσεις της ελληνικής με τη γαλλική ιστοριογραφία από τη Μεταπολίτευση έως σήμερα: με την ευκαιρία της συμπλήρωσης 40 χρόνων από την ίδρυση της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού (1971-2011)*, École Française d'Athènes, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, Τομέας Νεοελληνικών Ερευνών-140, ΕΜΝΕ-Μνήμων, Αθήνα 2015, 371 σ.

Ο συλλογικός τόμος εξετάζει, μέσα από διαφορετικές συμβολές αλλά και θεματικές, τις πολύπλευρες σχέσεις της γαλλικής και της ελληνικής ιστοριογραφίας κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, με ιδιαίτερη έμφαση στην περίοδο της Μεταπολίτευσης. Αφετηρία της έκδοσης αποτέλεσε το ομώνυμο συνέδριο που συνδιοργάνωσαν η Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού-περ. *Μνήμων*, η Γαλλική Σχολή Αθηνών και το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, το 2012, με αφορμή τα σαράντα χρόνια από την ίδρυση της πρώτης (1971-2011). Όπως επισημαίνουν οι επιμελητές του τόμου, Βαγγέλης Καραμανωλάκης, Μαρία Κουρούκλη και Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης, στον πρόλογο, οι ελληνογαλλικές ιστοριογραφικές συναντήσεις χρονολογούνται ήδη από τον 19ο αιώνα. Στον 20ό αιώνα, ωστόσο, η επικοινωνία έγινε εντονότερη. Η σταδιακή ανακοπή του ρεύματος των νεαρών λογίων και των φοιτητών προς τη Γερμανία, ειδικά μετά το 1945, η ενίσχυση της γαλλοφωνίας στον ελληνικό χώρο, η γαλλική πολιτιστική πολιτική και διπλωματία ήδη από τον Μεσοπόλεμο, αλλά κυρίως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η προσέλκυση φοιτητών/τριών, η γοητεία της χώρας, κυρίως του Παρισιού, ως κέντρου πολιτισμού, διάνοησης, πολιτικής δράσης συνέβαλαν καθοριστικά στη μετακίνηση και ένταξη σε γαλλικά ακαδημαϊκά περιβάλλοντα νέων επιστημόνων και διανοουμένων (συμπεριλαμβανομένων των ιστορικών) και ενέτειναν την καλλιέργεια των σχέσεων της ελληνικής με τη γαλλική ιστοριογραφία. Από το τέλος της δικτατορίας των συνταγματαρχών έως τις μέρες μας, εποχή άνθισης και ανάπτυξης των ιστορικών σπουδών

Η Έφη Γαζή διδάσκει ιστορία στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.

στην Ελλάδα, πολύπλευρες ήταν οι επιρροές της γαλλικής ιστοριογραφίας στην ελληνική σε ό,τι αφορά τα πεδία, τις μεθόδους και τα αντικείμενα της έρευνας.

Στην πρώτη και σαφώς κεντρική ενότητα του βιβλίου, δεκατρείς μελέτες εξετάζουν, αναλυτικά, πρόσωπα, θέματα, ιδέες και αντικείμενα που καταλαμβάνουν κεντρική θέση στην ιστορία της σύγχρονης ελληνικής αλλά και της γαλλικής ιστοριογραφίας. Ξεκινώντας από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, από τον καιρό του θρυλικού πλοίου «Ματαρόα» που μετέφερε στη Γαλλία μια ομάδα πολύ σημαντικών νέων ελλήνων διανοουμένων, οι Βαγγέλης Καραμανωλάκης, Ιωάννα Πετροπούλου και Οντέτ Βαρών-Βασάρ αναφέρονται σε πρόσωπα και βιβλία, μεταφράσεις και ιδέες, θεσμούς και συλλογικότητες που σημάδεψαν τις ελληνο-γαλλικές ιστοριογραφικές συναντήσεις της εποχής. Στη συνέχεια, ειδικοί μελετητές/τριες εξετάζουν τον χαρακτήρα, την πορεία αλλά και τις ιδιαιτερότητες των αντικειμένων έρευνας, που αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο των ελληνογαλλικών ιστοριογραφικών συναντήσεων: γραμματολογικές προσεγγίσεις της νεοελληνικής λογοτεχνίας (Ράνια Πολυκανδριώτη), ιστορία του Διαφωτισμού (Γιώργος Τόλιας), ιστορία του βιβλίου (Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης), οικονομική ιστορία (Σωκράτης Πετμεζάς), δημογραφία, ιστορία και στατιστική (Γιάννης Μπαφούνης), ιστορία των πόλεων (Χρήστος Λούκος), ιστορία του φύλου (Δήμητρα Σαμίου), ιστορία της διατροφής (Άννα Ματθαίου), κοινωνική ιστορία (Ελευθερία Ζέη), ιστορία του παρόντος χρόνου (Γιώργος Κόκκινος).

Στρογγυλά τραπέζια με συζητήσεις που αφορούν σε σύγχρονα, κυρίως, ζητήματα εντάσσονται στη δεύτερη ενότητα του τόμου, που ξεκινά με την παρέμβαση της Μαρίας Κουρούκλη, η οποία εστιάζει στο ευρύτερο θέμα των νεοελληνικών σπουδών και των διεπιστημονικών οπτικών και προσεγγίσεων. Στη συνέχεια, οι Σερβάν Ζολιβέ, Χριστίνα Κουλούρη και Ανν-Μαρί Τιες εξετάζουν τον κοινωνικό ρόλο των ιστορικών στο σύνθετο τοπίο που διαμορφώνουν οι σύγχρονες πολιτικές της μνήμης, τα ζητήματα της εθνικής ταυτότητας, οι νόμοι για την ιστορία αλλά και η δι-εθνική οπτική. Η Οντέτ Βαρών-Βασάρ, η Ανέτ Βιβιορκά και η Ρίκα Μπενβενίστε συνομιλούν για την ιστοριογραφία της Shoah, τη μνήμη αλλά και τη διδασκαλία της εβραϊκής γενοκτονίας, ενώ διερευνούν στοχαστικά την έννοια της μαρτυρίας και του μάρτυρα. Σημαντικά αυτοβιογραφικά στοιχεία αλλά και ευρύτεροι ιστοριογραφικοί προβληματισμοί κατατίθενται από τους Σπύρο Ασδρακά, Λουκία Δρούλια, Αικατερίνη Κουμαριανού, Βασίλη Κρεμμυδά στο τελευταίο στρογγυλό τραπέζι, που εστιάζει στην έρευνα και τη διδασκαλία της ελληνικής ιστορίας. Στα Παραρτήματα, ο Γιώργος Τόλιας παρουσιάζει πηγές και βοηθήματα για τον δυτικό 18ο αιώνα και τον Διαφωτισμό από τη βιβλιοθήκη του Κ. Θ. Δημαρά, ενώ στο βιβλίο περιλαμβάνονται επίσης το πρόγραμμα και οι προσφωνήσεις των επιμελητών του τόμου από το ομώνυμο συνέδριο. Πρόκειται για κείμενα αλλά και συζητήσεις μεστές, πυκνές, αναστοχαστικές οι οποίες ανατέμνουν μια από τις σημαντικότερες περιόδους για την ανάπτυξη των ιστορικών σπουδών στην Ελλάδα, ενώ αγγίζουν και κρίσιμα ζητήματα της σύγχρονης ιστορικής κουλτούρας αλλά και οριακές στιγμές της ιστορίας του 20ού αιώνα.

Ευρύς, πλούσιος και πολύπλευρος ο συλλογικός τόμος καλύπτει πτυχές της ιστορίας της ιστοριογραφίας του 20ού αιώνα αλλά και της ιστορίας των ιδεών, των επιστημών, των διανοουμένων, της διανοητικής και πολιτισμικής ιστορίας. Απαντά και ανταποκρίνεται σε διαφορετικά επιστημονικά ενδιαφέροντα και ερωτήματα, όπως η ιστορία υπο-κλάδων της ελληνικής ιστοριογραφίας, η διαμόρφωση διαφορετικών ερευνητικών πεδίων, βιογραφικά και ερ-γογραφικά στοιχεία σημαντικών ιστορικών και διανοητών.

Στο πλαίσιο αυτής της βιβλιοπαρουσίασης θα σταθώ σε μια πλευρά του τόμου η οποία, κατά τη γνώμη μου, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Με ενάργεια αποτυπώνονται, σε διαφορετικές συμβολές, άλλοτε ρητά και άλλοτε υπόρρητα, οι δυσκολίες να προσεγγίσει κανείς ένα σύνθετο φαινόμενο όπως η ιστορική σκέψη, μέσα σε μια στενά «συγκριτική λογική» με τακτοποιημένες και συμμετρικά ταξινομημένες κατηγορίες, όπως οι «εθνικές κοινότητες», οι «ακαδημαϊκές κοινότητες», οι «ιστορικές σχολές». Το βιβλίο εστιάζει σε άτομα ή συλλογικότητες, που εκτός από την ιδιότητα του/της ιστορικού έφεραν συχνά και την ιδιότητα του/της μεταποτισμένου-ης. Στο Παρίσι και στη Γαλλία, βρέθηκαν Έλληνες και Ελληνίδες, ιστορικοί και κοινωνικοί επιστήμονες με ιστορικά ενδιαφέροντα, οι οποίοι-ες ήταν μεταποτισμένοι-ες για πολλούς λόγους. Άλλοτε φυγάδες, άλλοτε εξόριστοι, άλλοτε παρίες, άλλοτε εκπατρισμένοι, άλλοτε «διασχίζοντες-ουσες» σύνορα (χωρών, χώρων ή ακόμη και επιστημονικών κλάδων) για λόγους πολιτικούς (π.χ. αριστεροί ή κομμουνιστές), ιδεολογικο-πολιτισμικούς (π.χ. αμφισβητίες και πολιτικά ανήσυχτοι), επιστημονικούς (π.χ. φεμινίστριες, ιστορικοί ή κοινωνιολόγοι-ιστορικοί). Η επιστημονική, η πολιτική, αλλά και η διανοητική και πολιτισμική τους εμπειρία και ταυτότητα βασιζόταν στην μετατόπιση σε έναν «κόσμο σωτηρίας και εξορίας», όπως έλεγε ο Νίκος Σβορώνος.

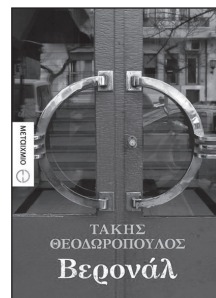
Σημαντικοί μελετητές, όπως οι Έντσο Τραβέρσο (Enzo Traverso), Νικόλ Λαπιέρ (Nicole Lapierre), Ζωρζ Περék (Georges Perec) έχουν αναδείξει στα έργα τους τα βαθιά και ανεξίτηλα ίχνη, που άφησαν στη διάνοηση του 20ού αιώνα η μετανάστευση, η διασπορά και η εξορία. Έχουν επισημάνει επίσης, πόσο καίριες και ιδιαίτερες είναι οι εμπειρίες της εκτόπισης και της απόστασης για τους επιστήμονες και τους διανοητές και πώς μέσα σε αυτές τις συνθήκες πλέχθηκαν σχέσεις: ανάμεσα σε παραδόσεις, γλώσσες, διανοητικές τάσεις και πνευματικά ενδιαφέροντα. Το «επιστημολογικό πρόνομιο» της εξορίας αλλά και της μετατόπισης, όπως γράφουν ο Τραβέρσο και η Λαπιέρ, είναι ό,τι φτιάχνει διανοητικά ταξίδια που δεν μοιάζουν με άλλα. Οι άνθρωποι που «μετατοπίζονται», είτε με την κυριολεκτική είτε με τη μεταφορική σημασία του όρου, «σκέφτονται αλλού». Διαβαίνουν σύνορα και όρια, προσπαθούν να διατυπώσουν σκέψεις και ερωτήματα σε άλλες γλώσσες και διανοητικά περιβάλλοντα, διακυβεύουν ταυτότητες, αποκτούν άλλες εμπειρίες. Οι επανατοποθετήσεις του εαυτού και της σκέψης παράγουν διαρκώς νέα ερωτήματα αλλά και νέες ερμηνείες. Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι στο πλαίσιο των ελληνογαλλικών ιστοριογραφικών «συναντήσεων» διαμορφώθηκαν ορισμένα από τα ισχυρότερα ερμηνευτικά σχήματα της ελληνικής ιστορίας, τα οποία, στη συνέχεια, άσκησαν σημαντική επιρροή στον χώρο της ιστοριογραφίας αλλά και ευρύτερα των κοινωνικών επιστημών μέχρι τις μέρες μας.

Ο συγκεκριμένος τόμος αναδεικνύει με πολύ χαρακτηριστικό τρόπο και μέσα από διαφορετικές συμβολές αυτές τις πτυχές της ιστορικής σκέψης, ενώ θίγει και προβληματοποιεί σημαντικά ζητήματα τόσο για την ιστορία της ιστοριογραφίας όσο και για τη διανοητική και πολιτισμική ιστορία. Ένα ενδιαφέρον πεδίο εξάλλου, είναι εκείνο των δυναμικών και παραγωγικών σχέσεων, ανάμεσα σε κοινότητες ιστορικών ή ευρύτερα διανοουμένων, που δεν εξαντλούνται σε διανοητικά δάνεια ή μονοσήμαντες μεταβιβάσεις αλλά τροφοδοτούν πολύτροπες διασταυρώσεις, ιδιοποιήσεις και συνεχείς προσαρμογές. Ο χώρος ή καλύτερα οι χώροι των συναντήσεων και των διασταυρώσεων είναι επίσης πολύ σημαντικοί.

Το βιβλίο παρουσιάζει πολύ παραστατικά τους έλληνες ιστορικούς στο Παρίσι. Δεν εξαντλείται όμως σε μια συμβατική

«γεωγραφία» των ελληνογαλλικών ιστοριογραφικών συναντήσεων. Σε πολλές συμβολές, «ελληνογαλλικές» συναντήσεις λαμβάνουν χώρα στην Ελλάδα, μέσα από μεταφράσεις, σε σεμινάρια και συνέδρια στη Γαλλική Σχολή ή στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, αλλά και στα προγράμματα της Ουνέσκο. Στη Γαλλία, από την άλλη πλευρά, οι «συναντήσεις» δεν γίνονται μόνο με Γάλλους ή με τη «γαλλική σκέψη», αλλά και με πολωνούς, ιταλούς, λατινοαμερικανούς στοχαστές. Σε μεγάλα, άλλωστε, ακαδημαϊκά και πνευματικά περιβάλλοντα, η σκέψη δεν περιχαρακώνεται με αυστηρά εθνικούς όρους – όπως επισημαίνει στην παρέμβασή του ο Σπύρος Ασδραχάς.

Εν κατακλείδι, πρόκειται για ένα πολύ ενδιαφέρον και σημαντικό συλλογικό έργο, το οποίο δεν απευθύνεται μόνο σε όσους/ες ενδιαφέρονται για την ιστορία της ιστοριογραφίας, αλλά και σε όσους/ες ασχολούνται με την ιστορία της διάνοησης και των διανοουμένων, την ιστορία των επιστημών, τη διανοητική και πολιτισμική ιστορία. Αποτελεί μια πολλαπλώς αναγκαία συμβολή στην ανάπτυξη των γνώσεών μας για αξιωματικά ρεύματα και τάσεις της σύγχρονης ελληνικής και ευρωπαϊκής ιστοριογραφίας. Θίγει, παράλληλα, προκλητικά και σύνθετα ζητήματα γύρω από τη σχέση της ιστορικής –και όχι μόνο– σκέψης με τη διαδικασία και την εμπειρία της μετατόπισης, της εξορίας, της διασποράς και της προσφυγιάς.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΩΣ ΕΚΡΗΣΗ ΗΦΑΙΣΤΕΙΟΥ ΚΑΙ ΩΣ ΤΕΛΕΙΩΣΗ ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΚΥΡΤΑΤΑΣ

Για το βιβλίο:

Τάκης Θεοδωρόπουλος, *Βερονάλ*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2015, 168 σ.

Ο Τάκης Θεοδωρόπουλος προσφέρει, με το νέο του βιβλίο *Βερονάλ*, μεγάλη υπηρεσία στις αρχαιογνωστικές σπουδές και την νεοελληνική παιδεία γενικότερα. Επαναφέροντας στην επικαιρότητα την υπόθεση του Ιωάννη Συκουτρή, ανοίγει, με τον γνωστό αφηγηματικό του οίστρο, ζητήματα που παρουσιάζουν ενδιαφέρον και αξίζει να συζητηθούν.

Ο Δημήτρης Κυρτάτας διδάσκει αρχαία ιστορία στο Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.